

**Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
Навчально-науковий юридичний інститут**

Кафедра теорії та історії держави і права

Адамович С.В.

Виборчий процес

**Методичні вказівки для здобувачів вищої освіти денної форми
навчання Навчально-наукового юридичного інституту
з питань підготовки семінарських занять
рівень вищої освіти – другий (магістерський)
Освітньо-професійна програма «Право»
Спеціальність 081 «Право»
Галузь знань 08 «Право»**

**Івано-Франківськ
2023**

Адамович С.В. Методичні вказівки для підготовки семінарських занять для здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «магістр» спеціальності 081 «право» денної форми навчання; Навчально-науковий юридичний інститут Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2023. 18 с.

Навчальний посібник містить плани семінарських занять, списки рекомендованої літератури, методичні вказівки. Розрахований на здобувачів вищої освіти спеціальності 081 «право» освітнього ступеня «магістр» денної форми навчання.

Схвалено на засіданні кафедри теорії та історії держави і права Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Протокол № 3 від 31 жовтня 2022 р.

Схвалено науково-методичною радою Навчально-наукового юридичного інституту

Протокол № 2, від 12 грудня 2022 р.

Рекомендовано до друку Вченою радою Навчально-наукового юридичного інституту

Протокол № 4, від 17.01. 2023 р.

Рецензенти:

Монолатій І.С., д.політ.н., професор, професор кафедри політології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Андріюк В.В., канд. юрид. наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

ВСТУП

Формування знань про сутність, зміст і форми виборів згідно з чинним законодавством та отримання умінь для здійснення юридичного супроводу виборчих кампаній є основним завданням магістерського курсу "Виборчий процес". Предметом навчання є вивчення виборчого законодавства, організація і проведення виборчої кампанії, ефективно донесення до виборців політичних ідей і досягнення перемоги у виборчому процесі. Структурно-логічне місце даної дисципліни вписується в магістерську програму і є важливим для спеціалізації, пов'язаної з публічною службою. Однією з найважливіших форм засвоєння усіх предметів є семінарські і практичні заняття, які сприяють виробленню у магістрантів умінь самостійно працювати, творчо мислити, аналізувати можливі варіанти розвитку подій під час виборчого процесу. Для підготовки до семінарських і практичних занять студентів пропонуються плани, які охоплюють тему, порядок її розгляду і відповідну літературу. Особливу увагу потрібно звернути на чинне виборче законодавство. Допоміжним матеріалом є підручники і навчальні посібники для студентів вузів.

Методичний посібник з навчального курсу "Виборчий процес" для магістрантів складено з урахуванням досвіду останніх виборчих кампаній в Україні і сучасних досліджень вчених-юристів та політологів. Глибоке вивчення й оволодіння знаннями "Виборчий процес" необхідне магістрантам для того, щоб оволодіти теоретичними знаннями про виборчий процес на всеукраїнському та місцевому рівні, виробити навички для участі у виборах як суб'єкт чи об'єкт виборчих процесів. Навчальний курс передбачає моделювання для студентів проблемних ситуацій, які можуть виникати в результаті виборчого процесу, і намалювання алгоритму їх розв'язку.

Творче засвоєння алгоритму виборчого процесу набуває особливого значення сьогодні, за умов відродження державності, використання багатого досвіду державотворчості у світі для побудови незалежної Української держави, формування та утвердження її правової системи.

Методичний посібник створений з врахуванням переходу до європейської системи оцінювання, навчально-методичні рекомендації та завдання до нього складено з урахуванням тісного зв'язку з «ТДП», «Політологією», а також юридичними дисциплінами, що стосуються конституційного та адміністративного права.

Навчально-методичні вказівки з курсу "Виборчий процес" дозволять **знати**

- основні засади проведення виборів;
- орієнтуватися в процесі організації виборчого процесу ЦВК і місцевими виборчими комісіями;
- основоположні принципи ведення виборчої кампанії;
- функції державних органів управління під час виборчого процесу;

- гарантії діяльності суб'єктів виборчого процесу, офіційних спостерігачів;
- процедуру оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що стосуються виборів;
- повноваження і функціональні обов'язки депутатів рад різних рівнів.

вміти

- здатність кваліфіковано застосовувати нормативно-правові акти у виборчому процесі;
- брати активну і пасивну участь у місцевих і загальнонаціональних виборах;
- давати відповіді на заяви та скарги громадян щодо виборчих фальсифікацій;
- підвищувати професіоналізм осіб обраних до органів місцевого самоврядування;
- здійснювати громадянську освіту та формування самосвідомості громадян.

Готуючись до практичного заняття, здобувач вищої освіти повинен:

1. Опрацювати конспект відповідної лекції.
2. Знайти потрібний матеріал у підручниках, навчальних посібниках, онлайн-ресурсах і опрацювати його, особливу увагу звернути на законодавчий матеріал.
3. Завдання для самостійної роботи необхідно опрацювати після завершення підготовки до практичних занять, коли повністю опрацьована тема.

СЕМІНАРСЬКІ ТА ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

ТЕМА 1. Сутність сучасних політичних виборів. Поняття виборчого права як основи проведення виборів (2 год.)

Методичні вказівки.

Завданням семінару є вивчення історії виборчого процесу, основних засад та принципів виборів, а також аналіз постулатів виборчого права. При підготовці до семінару важливе значення має ознайомлення з дослідженнями практиків-політологів, вивчення досвіду попередніх виборчих кампаній.

Питання для обговорення:

1. Історія виборчого процесу.
2. Основні засади виборів та їх місце у державі.
3. Поняття виборчого права. Виборчі цензи.
4. Принципи організації виборів.

Література:

1. Адамович С.В. Всеукраїнські з'їзди депутатів всіх рівнів у 1991, 2004, 2008, 2014 рр. як засіб збереження влади проросійських панівних верств. Вісник Прикарпатського університету. Історія. 2016. Вип. 28. С.45-53.
2. Антонова Л. В., Антонов А. В. Вплив громадянського суспільства на удосконалення виборчого процесу. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 1. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1997>
3. Антонова Л. В., Антонов А. В. Удосконалення виборчого процесу в Україні: організаційно-правовий аспект. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 12. – URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1984>
4. Виборче законодавство: українська практика, міжнародний досвід та шляхи реформування / за заг. ред. Радченка Є.В. К.: Факт, 2003. 258 с.
5. Виборчий кодекс України. Режим перегляду: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>.
6. Виборчий кодекс України. Книга перша. Загальна частина. Науково-практичний коментар / за ред. Ю. Б. Ключковського. Київ: К.І.С., 2021. 768 с.
7. Катт Х., Елліс Е., Мейлі М., Волл А, Вулф П. Дизайн системи адміністрування виборів. МІДСВ, 2016. 490 с.
8. Ключковський Ю.Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні: монографія. Київ: Ваїте, 2018. 908 с.
9. Кресіна І.О, Перегуда Є.В. Парламентські вибори в Україні: правові та політичні проблеми. – К.: Ін-т держави і права ім. В.Корецького, 2003.
10. Лукаш Т. Основні принципи виборчого права. Гілея. 2012. № 8. С. 558-562.
11. Марцеляк О. Конституційні засади виборчого права України (загальнотеоретична характеристика). *Право України*. 2013. № 5. С. 38-46.
12. Місцеві вибори в Україні: проблеми правового регулювання. – http://www.parlament.org.ua/index.php?action=publication&id=8&ar_id=1374&as=2.
13. Нестерович В.Ф. Виборче право України: Підручник. Київ: Видавництво Ліра-К, 2017. 504 с.

14. Павшук К. О. Нові підходи до проведення передвиборчої агітації в Україні: аналіз виборчого кодексу України. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2020. 1(89). С. 13-22.

15. Савенко М. Активне виборче право: теоретичний аспект. Право України. 2013. № 5. С. 122-134.

16. Сарай Р.Д. Правова природа реформування сучасної виборчої системи: переваги та недоліки. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія право. №64. 2021. С.65-69.

17. Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні. Львів, 2010. 462 с.

Тема 2. Загальна характеристика виборчих систем. Виборча система сучасної України (2 год.)

Методичні вказівки.

У процесі підготовки до семінарського заняття магістрант повинен вивчити основи виборчої системи, що забезпечує певний тип організації влади, участь громадськості у формуванні державних органів влади, види виборчих систем та аналіз генези виборчого законодавства в незалежній Україні.

Питання для обговорення:

1. Поняття виборчої системи та її функції.
2. Типи виборчих систем.
3. Зміни у виборах Президента України. Види виборів народних депутатів України.
4. Трансформація електоральної системи з виборів депутатів місцевих рад, міських, селищних, сільських голів.

Література:

1. Антонова Л. В., Антонов А. В. Удосконалення виборчого процесу в Україні: організаційно-правовий аспект. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 12. – URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1984>

2. Балабан Р. В. Теорія виборчої системи. К., 2007. 112 с.

3. Бодрова І. Теоретико-правові аспекти поняття "виборча система" Проблеми законності [Текст]: академічний збірник наукових праць / відп. ред. В.Я.Тацій. Харків, 2010. Вип. 110. С. 36-46.

4. Виборчий процес 2019 року в Україні у світлі суспільних очікувань / за ред. О. М. Майбороди. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2019. 232с.

5. Виборчий кодекс України. Режим перегляду: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>.

6. Виборчий кодекс України. Книга перша. Загальна частина. Науково-практичний коментар / за ред. Ю. Б. Ключковського. Київ: К.І.С., 2021. 768 с.

7. Кіс Т. І. Виборчі системи та їхні політичні наслідки. Нова політика. 1996. №2, 4.

8. Ключковський Ю. Основні положення Виборчого кодексу України. *Вибори та демократія*. 2010. № 2-3. С. 130-144.
9. Ключковський Ю.Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні: монографія. Київ: Ваїте, 2018. 908 с.
10. Мазур О. Г. Виборчі системи: світовий досвід. Луґ. : СУДУ, 1999. 36 с.
11. Марчук М. І. Місцеві вибори у країнах Європейського Союзу та Україні: порівняльна характеристика. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2022. № 70. С.119-123.
12. Сарай Р.Д. Правова природа реформування сучасної виборчої системи: переваги та недоліки. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія право. №64. 2021. С.65-69.
13. Чайковський Б., Рибачук М. Сучасні моделі виборчих систем: проблеми теорії і практики. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2009. № 1. С. 44–52.
14. Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні. Львів, 2010. 462 с.

Тема 3. Референдуми в системі представницької демократії (2 год.)

Методичні вказівки.

У демократичних державах значну роль відіграє учасницька демократія, її формою є референдуми. Магістрантам під час підготовки до заняття потрібно проаналізувати відмінності між референдумом конституційним (на всенародне голосування виноситься проект конституції чи конституційні поправки), законодавчим (предметом референдуму є проект закону), загальнодержавним та місцевим.

Питання для обговорення:

1. Демократія участі та її форми.
2. Політичні наслідки референдумів.
3. Референдуми в Україні. Законодавство України про всеукраїнський та місцеві референдуми.

Література:

1. Адамович С. Учасницьке бюджетування як механізм прямої демократії. *Міжнародна науково-практична інтернет-конференція: «Міжнародні і національні механізми прямої демократії: теорія і практика» (м. Івано-Франківськ, 22 січня 2021 року) / упорядник В. І. Розвадовський. Івано-Франківськ: НАІР, 2021. С. 164-167.*
2. Антонова Л. В., Антонов А. В. Удосконалення виборчого процесу в Україні: організаційно-правовий аспект. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 12. – URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1984>
3. Закон України «Про всеукраїнський референдум» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135-20/sp:max50:nav7:font2#Text>.

4. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/page>.
5. Богатчук С. Всеукраїнські референдуми: їх історія і значення. Гілея. 2013. № 3. С. 73-78.
6. Вибори і референдум в Україні: проблема теорії і практики: збірник / ред. : М. Рябець та ін. К. : Центральна виборча комісія, 2001. 360 с.
7. Виборчий кодекс України. Книга перша. Загальна частина. Науково-практичний коментар / за ред. Ю. Б. Ключковського. Київ: К.І.С., 2021. 768 с.
8. Дерев'янка С. М. Політико-правові засади референдумів в Україні : монографія. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2011. 848 с.
9. ЛеДюк Л. Учасницька демократія: референдуми у теорії та на практиці. Харків: Центр освітніх ініціатив, 2002. 160 с.
10. Могилевець О. Референдум: швейцарський досвід та українські проблеми. Режим доступу : <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/9733>.
11. Рябець М.М. Вибори і референдуми в Україні: проблеми теорії і практики. К.: ЦВК, 2001 360 с.
12. Шведа Ю. Референдум як політичний інститут в умовах сучасної демократії. Політичний менеджмент. 2007. № 4. С. 112-124.
13. Українські референдуми. Історія питання. Режим доступу: <https://uacrisis.org/uk/ukrayinski-referendумы-istoriya-pytannya>.

Тема 4. Підготовчий етап виборчого процесу

(2 год.)

Методичні вказівки.

Семінарське заняття передбачає вивчення засад виборчого процесу, повноважень виборчих комісій та ЦВК під час виборчого процесу. Магістранти повинні також знати як відбувається процес висування кандидатів на виборні посади та скасування рішень про їх реєстрацію.

Питання для обговорення:

1. Стадії виборчого процесу. Його суб'єкти та об'єкти.
2. Система територіальної організації виборів.
3. Повноваження виборчих комісій. Центральна виборча комісія.
4. Списки виборців.
5. Скасування рішення про реєстрацію кандидата в депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови.

Література:

1. Антонова Л. В., Антонов А. В. Удосконалення виборчого процесу в Україні: організаційно-правовий аспект. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 12. – URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1984>
2. Балабан Р. В. Теорія виборчої системи. К. : Либідь, 2007. 112 с.
3. Бучин М. Правовий аналіз демократичних принципів виборів: зарубіжний досвід та українські реалії *Вісник Прикарпатського*

- університету. Політологія. 2011. Вип. 6–7. С. 20–26.
4. **Виборчий процес 2019 року в Україні у світлі суспільних очікувань /** за ред. О. М. Майбороди. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2019. 232с.
 5. **Виборче законодавство: українська практика, міжнародний досвід та шляхи реформування /** за заг. ред. Радченка Є.В. К.: Факт, 2003. 258 с.
 6. **Виборчий кодекс України.** Режим перегляду: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>
 7. **Виборчий кодекс України. Книга перша. Загальна частина. Науково-практичний коментар /** за ред. Ю. Б. Ключковського. Київ: К.І.С., 2021. 768 с.
 8. **Волошенюк Н.М. Види форм і засобів передвиборної агітації на парламентських виборах: українська практика та зарубіжний досвід.** Південноукраїнський правничий часопис. 2019. №4. С.21-25.
 9. **Закон України «Про Центральну виборчу комісію»** [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1932-15>.
 10. **Ключковський Ю.Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні: монографія.** Київ: Ваїте, 2018. 908 с.
 11. **Кравченко В. Ю. Політичне насилля в умовах виборчого процесу. "Гілея: науковий вісник": Збірник наукових праць. 2020. Випуск 155 (№ 4). С. 242-245.**
 12. **Лукаш Т. Л. Виборче право, виборчий процес і виборча система: огляд порядку денного.** Гілея. 2012. № 10. С. 544-549.
 13. **Марчук М. І. Місцеві вибори у країнах Європейського Союзу та Україні: порівняльна характеристика.** Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2022. № 70. С.119-123.
 14. **Мохончук Б., Бінус А. Правове регулювання передвиборчої агітації в Україні: на межі вільних виборів, свободи вираження поглядів і правової визначеності (поняття, правовий режим, обмеження щодо місць, форм і засобів).** Публічне право. 2020. №4. С.14-31.
 15. **Нестерович В.Ф. Виборче право України: Підручник.** Київ: Видавництво Ліра-К, 2017. 504 с.
 16. **Павшук К. О. Нові підходи до проведення передвиборчої агітації в Україні: аналіз виборчого кодексу України.** Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2020. 1(89). С. 13-22.
 17. **Шведа Ю. Політичні партії у виборах: теорія та практика виборчої кампанії : навч.-метод. посіб. К. : Знання, 2012. 373 с.**

Тема 5. Виборча кампанія. Вибори президента України народних депутатів, міських та селищних голів та депутатів місцевих рад: поняття, етапи, ресурси
(4 год.)

Методичні вказівки.

Під час підготовки до заняття магістранти повинні зрозуміти сутність виборчої кампанії президента України, народних депутатів, міських та селищних голів та депутатів місцевих рад та яка роль у цих процесах відводиться політичним партіям.

Питання для обговорення:

1. Поняття виборчої кампанії. Інформаційно-аналітична робота в процесі виборчої кампанії.
2. Політико-правовий статус політичних партій у виборчому процесі.
3. Основні засади виборів Президента України:
 - а) виборчі комісії;
 - б) виборчі фонди;
 - в) реєстрація;
 - г) інформаційне забезпечення;
 - д) гарантії діяльності;
 - е) виборчий бюлетень;
 - є) проведення голосування та підрахунок голосів;
 - ж) повторні та позачергові вибори.
4. Проведення голосування, визначення результатів виборів народних депутатів України:
 - а) загальні положення;
 - б) територіальна організація виборів (єдиний загальнодержавний багатомандатний округ; виборчі регіони; територіальні округи; виборчі дільниці), виборчі комісії (Центральна виборча комісія; окружні виборчі комісії; дільничні виборчі комісії);
 - в) фінансування виборів народних депутатів;
 - г) висування і реєстрація кандидатів в народні депутати (загальнодержавний та регіональний виборчий список, гендерне співвідношення), скасування реєстрації;
 - д) інформаційне забезпечення;
 - е) гарантії діяльності;
 - є) проведення голосування та підрахунок голосів;
 - ж) виборча квота, визначення народних депутатів України, обраних у виборчому регіоні.
5. Загальні положення місцевих виборів:
 - а) мажоритарка до 10 тисяч населення та вибори голів громад, і система пропорційного представництва за відкритими виборчими списками;
 - б) територіальна організація та виборчі комісії;
 - в) висування та реєстрація.
 - г) проведення голосування та підрахунок голосів.

Література:

1. Антонова Л. В., Антонов А. В. Вплив громадянського суспільства на удосконалення виборчого процесу. *Державне управління: удосконалення*

- та розвиток*. 2021. № 1. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1997>
2. Бучин М. А. Ресурси виборчої кампанії та особливості їх використання в Україні : монографія. Львів : ЛІСВ, 2009. 231 с.
 3. Виборчий кодекс України. Режим перегляду: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>
 4. Виборчий кодекс України. Книга перша. Загальна частина. Науково-практичний коментар / за ред. Ю. Б. Ключковського. Київ: К.І.С., 2021. 768 с.
 5. Волошенюк Н.М. Види форм і засобів передвиборної агітації на парламентських виборах: українська практика та зарубіжний досвід. Південноукраїнський правничий часопис. 2019. №4. С.21-25.
 6. Городок М. Д., Карташов А. В., Романенко Є. О., Стасюк В. Ю. Перемога на виборах: технології, кампанії, принципи. К., 2016. 264 с.
 7. Десять секретів політичних компаній. Д. Богуш. Київ. : Вид-во «Березовська», 2016. 158с.
 8. Кармазіна М. Партогенез: труднощі осмислення. Наукові записки ІПіЕПД ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2011. Вип. 3. С. 4–20.
 9. Катт Х., Елліс Е., Мейлі М., Волл А, Вулф П. Дизайн системи адміністрування виборів. МІДСВ, 2016. 490 с.
 10. Ключковський Ю.Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні: монографія. Київ: Ваїте, 2018. 908 с.
 11. Максимець Б. В. Національно-демократичні партії України у виборчих кампаніях початку ХХІ століття : [монографія]. Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника, 2014. 219 с.
 12. Павшук К. О. Нові підходи до проведення передвиборчої агітації в Україні: аналіз виборчого кодексу України. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2020. 1(89). С. 13-22.
 13. Шведа Ю. Р. Партії та вибори : енциклопедичний словник. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. 750 с.
 14. Шведа Ю. Політичні партії у виборах: теорія та практика виборчої кампанії : навч.-метод. посіб. К. : Знання, 2012. 373 с.
 15. Шведа Ю. Технологія виборчої кампанії. Основи електорального маркетингу та менеджменту. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 340 с.

Тема 6. Форми і види передвиборної агітації (2 год.)

Методичні вказівки.

Семінарське заняття присвячене формам і видам передвиборної агітації наближене до практичної політичної діяльності і дозволяє отримати знання про особливості чинного законодавства щодо передвиборної агітації і визначитися з найбільш ефективними способами здобуття прихильності виборців. Магістранти повинні зрозуміти, що ефективність передвиборних заходів не завжди визначається кількістю вкладених матеріальних ресурсів, а формами подання і очікуваннями виборців. Для магістрантів важливо також

вивчити основні порушення виборчого законодавства на етапі передвиборної агітації.

Питання для обговорення:

1. Інформаційне забезпечення виборів.
2. Строки, форми і засоби проведення передвиборної агітації.
3. Виготовлення і порядок розміщення друкованих інформаційних та агітаційних матеріалів.
4. Обмеження щодо ведення передвиборної агітації. Порушення на етапі передвиборної агітації.
5. Офіційні спостерігачі.

Література:

1. Антонова Л. В., Антонов А. В. Удосконалення виборчого процесу в Україні: організаційно-правовий аспект. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 12. – URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1984>
2. Бучин М. Правовий аналіз демократичних принципів виборів: зарубіжний досвід та українські реалії. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*. 2011. Вип. 6–7. С. 20–26.
3. Волошенюк Н.М. Види форм і засобів передвиборної агітації на парламентських виборах: українська практика та зарубіжний досвід. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. №4. С.21-25.
4. *Виборче законодавство: українська практика, міжнародний досвід та шляхи реформування* / за заг. ред. Радченка Є.В. К.: Факт, 2003. 258 с.
5. *Виборчий кодекс України*. Режим перегляду: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>
6. *Виборчий кодекс України*. Книга перша. Загальна частина. Науково-практичний коментар / за ред. Ю. Б. Ключковського. Київ: К.І.С., 2021. 768 с.
7. Гербут І. *Вибори як форма реалізації народовладдя : [аналіз змін виборчого законодавства в Україні в контексті демократичного розвитку]*. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України [Текст]. К., 2011. Вип. 4 (54) : липень-серпень. С. 171-181.
8. Горбатенко В. *Прикладна політологія*. К.: ВЦ «Академія», 2008. 472 с.
9. Закон України «Про Центральну виборчу комісію» [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1932-15>.
10. Ключковський Ю. Б. *Виборчі системи та українське виборче законодавство: монографія*; Національний університет «Києво-Могилянська Академія». К. : Час Друку, 2011. 132 с.
11. Кравченко В. Ю. *Політичне насилля в умовах виборчого процесу. "Гілея: науковий вісник": Збірник наукових праць*. 2020. Випуск 155 (№ 4). С. 242-245.
12. Лукаш Т. Л. *Виборче право, виборчий процес і виборча система: огляд порядку денного*. Гілея. 2012. № 10. С. 544-549.

13. Марцеляк О.В. Передвиборна агітація: до питання сучасного доктринального розуміння. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. Вип. 51. С. 27-32.
14. Махно А. А. Проблемні аспекти незаконної агітації як підстави для порушення виборчого процесу в Україні. Журнал східноєвропейського права. 2019. № 70. С. 320-325.
15. Мохончук Б., Бінус А. Правове регулювання передвиборчої агітації в Україні: на межі вільних виборів, свободи вираження поглядів і правової визначеності (поняття, правовий режим, обмеження щодо місць, форм і засобів). Публічне право. 2020. №4. С.14-31.
16. Нові порушення, яких припускаються медіа при висвітленні виборчої кампанії. Режим доступу : <https://www.nrada.gov.ua/novi-porushennya-yakuh-prypuskayutsya-media-pry-vysvitlenni-vyborchoyi-kampaniyi-takozh-skargy-na-yih-diyalnist-rozglyanuly-na-zasidanni-robochoyi-grupy/>
17. Павшук К. О. Нові підходи до проведення передвиборчої агітації в Україні: аналіз виборчого кодексу України. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2020. 1(89). С. 13-22.
18. Поспелова І.М. Поняття і особливості передвиборчої агітації як стадії виборчого процесу. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. 2014. №9-14. С. 61-64.
19. Шведа Ю. Політичні партії у виборах: теорія та практика виборчої кампанії : навч.-метод. посіб. К. : Знання, 2012. 373 с.

Тема 7. Підготовка та проведення голосування (2 год.)

Методичні вказівки.

Організація і порядок голосування на виборчій дільниці накладає значну, включно з кримінальною, відповідальність на членів виборчих комісій. На кожному етапі виборчого процесу законодавством передбачено чітку процедуру, що має унеможливити виборчі фальсифікації. Магістрантам важливо засвоїти специфіку організації і порядку голосування, порядок підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці і встановлення результатів виборів депутатів та виборів сільського, селищного, міського голови.

Питання для обговорення:

1. Підготовка приміщення для голосування. Виборчі бюлетені.
2. Організація і порядок голосування. Порядок організації голосування за межами приміщення для голосування.
3. Порядок підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці. Визнання дільничною виборчою комісією голосування на виборчій дільниці недійсним.
4. Порядок транспортування і передачі документів до територіальної виборчої комісії. Встановлення результатів виборів.
5. Заміщення депутатів, позачергові, повторні, проміжні, додаткові та перші

місцеві вибори.

Література:

1. Антонова Л. В., Антонов А. В. Удосконалення виборчого процесу в Україні: організаційно-правовий аспект. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 12. – URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1984>
2. Бучин М. А. Демократичні принципи виборів: політико-правові аспекти регулювання в Україні : моногр. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2012. 364 с.
3. Виборчий кодекс України. Режим перегляду: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>
4. Виборчий кодекс України. Книга перша. Загальна частина. Науково-практичний коментар / за ред. Ю. Б. Ключковського. Київ: К.І.С., 2021. 768 с.
5. Закон України «Про Центральну виборчу комісію» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1932-15>.
6. Захист виборчих прав адміністративними судами в Україні: Збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції «Адміністративна юстиція в Україні: проблеми теорії та практики» (м. Київ, 1-2 липня 2021 року). Київ: „Компанія «Ваїте»“, 2021. 274 с.
7. Ключковський Ю.Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні: монографія. Київ: Ваїте, 2018. 908 с.
8. Кравченко В. Ю. Політичне насилля в умовах виборчого процесу. "Гілея: науковий вісник": Збірник наукових праць. 2020. Випуск 155 (№ 4). С. 242-245.
9. Лозовицький О. Виборчий процес як основа трансформації влади в сучасній Україні. Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї [Текст]:. К. Миколаїв, 2009. Випуск 17. С. 82 - 90.
10. Лукаш Т. Л. Виборче право, виборчий процес і виборча система: огляд порядку денного. Гілея. 2012. № 10. С. 544-549.
11. Марчук М. І. Місцеві вибори у країнах Європейського Союзу та Україні: порівняльна характеристика. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2022. № 70. С.119-123.
12. Марцеляк О.В. Передвиборна агітація: до питання сучасного доктринального розуміння. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. Вип. 51. С. 27-32.
13. Мохончук Б., Романюк П., Цуркан М. Огляд судової практики з розгляду спорів щодо виборів та виборчих правопорушень в Україні: за результатами президентських та парламентських виборів 2019 року./ за ред. М. Цуркана. А Київ: "АК-Group", 2020. 147 с.
14. Наумов В.О. Підготовка і проведення виборчих кампаній. К.: Інтертехнодрук, 2002. 340 с.
15. Павшук К. О. Нові підходи до проведення передвиборчої агітації в Україні: аналіз виборчого кодексу України. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2020. 1(89). С. 13-22.

16. Шведа Ю. Політичні партії у виборах: теорія та практика виборчої кампанії : навч.-метод. посіб. К. : Знання, 2012. 373 с.

**Тема 8. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що стосуються виборів
(2 год.)**

Методичні вказівки.

Оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що стосуються виборчих процесів в умовах пострадянського простору, у першу чергу стосуватиметься опозиційних політичних структур. У зв'язку з корумпованістю судових органів в Україні великого значення набуває професійність юридичного супроводу виборчого штабу і кількість здобутих доказів виборчих фальсифікацій. Важливо також не протермінувати строки звернень у суди.

Питання для вивчення:

1. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що стосуються результатів виборів.
2. Порядок і строки розгляду скарг. Форма і зміст скарги до виборчої комісії.
3. Зберігання виборчої та іншої документації і матеріальних цінностей.

Література:

1. Бондаренко Б., Задоя К., Калмиков Д., Кириченко Ю., Хавронюк М., Шехавцов Р. Відповідальність за порушення виборчого законодавства: посібник для членів виборчих комісій, поліцейських, слідчих та суддів / за ред. М. Хавронюка. Київ : «АК-Group», 2019. 122 с.
2. Бучин М. А. Демократичні принципи виборів: політико-правові аспекти регулювання в Україні : моногр. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2012. 364 с.
3. Виборчий кодекс України. Режим перегляду: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>
4. Виборчий кодекс України. Книга перша. Загальна частина. Науково-практичний коментар / за ред. Ю. Б. Ключковського. Київ: К.І.С., 2021. 768 с.
5. Голобутовський Р.З., Сидоренко А.А. Юридична відповідальність за порушення виборчого законодавства. Young Scientist». № 5 (93). 2021. С.107-110.
6. Закон України «Про Центральну виборчу комісію» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1932-15>.
7. Захист виборчих прав адміністративними судами в Україні: Збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції «Адміністративна юстиція в Україні: проблеми теорії та практики» (м. Київ, 1-2 липня 2021 року). Київ: „Компанія «Ваїте»“, 2021. 274 с.
8. Ключковський Ю. Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство: монографія.; Національний університет «Києво-Могилянська Академія». К. : Час Друку, 2011. 132 с.

9. Колодін Д. О. Відповідальність за фальсифікацію виборчої документації за кримінальним законодавством європейських країн. Режим доступу: <http://app.nuoua.od.ua>
10. Кравченко В. Ю. Політичне насилля в умовах виборчого процесу. "Гілея: науковий вісник": Збірник наукових праць. 2020. Випуск 155 (№ 4). С. 242-245.
11. Лукаш, Т. Л. Виборче право, виборчий процес і виборча система: огляд порядку денного. Гілея. 2012. № 10. С. 544-549.
12. Мохончук Б., Романюк П., Цуркан М. Огляд судової практики з розгляду спорів щодо виборів та виборчих правопорушень в Україні: за результатами президентських та парламентських виборів 2019 року./ за ред. М. Цуркана. А Київ: "АК-Group", 2020. 147 с.
13. Мудряк Т.О., Яценко Ю.Г. Перспективи запровадження санкції позбавлення виборчого права за порушення виборчого законодавства України. Порівняльно-аналітичне право. 2020. №2. С. 163-166.
14. Сидорчук Ю. Аналіз механізмів захисту права на вільні вибори. Філософія права. 2019. №12. С.372-376.
15. Чепіга, Д., & Ведькал В. Досвід країн Європейського Союзу у сфері відповідальності за порушення виборчого законодавства. Scientific Collection «InterConf», (34): with the 6th International Scientific and Practical Conference «International Forum: Problems and Scientific Solutions» (November 6-8, 2020) in Melbourne, Australia. 2020. (34).
16. Шведа Ю. Політичні партії у виборах: теорія та приктика виборчої кампанії : навч.-метод. посіб. К. : Знання, 2012. 373 с.
17. Як розслідувати порушення на виборах. Дистанційний курс. Режим доступу: <https://vumononline.ua/course/how-to-investigate-election-violations/>.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ВИБОРЧИЙ ПРОЦЕС»

1. Вибори та голосування як способи здійснення народовладдя.
2. Виборча квота та методи її обчислення.
3. Виборчий бар'єр.
4. Виборчий бюлетень.
5. Виборчі (партійні) списки.
6. Виборчі принципи.
7. Виборчі цензи. Невиборність та несумісність.
8. Види виборів Президента України, строки і порядок їх призначення.
9. Відповідальність за порушення виборчих прав.
10. Відповідальність за порушення законодавства України про вибори депутатів різних рівнів.
11. Декларація про майно і доходи кандидата в депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови.
12. Загальні вимоги до підрахунку голосів. Послідовність підрахунку голосів.

13. Змішана виборча система. Її переваги та недоліки.
14. Календарний план передвиборчої кампанії.
15. Календарні строки виборчої кампанії.
16. Куріальна виборча система.
17. Мажоритарна виборча система. Її переваги та недоліки.
18. Мажоритарно-преференційна виборча система.
19. Матеріально-технічне забезпечення підготовки і проведення виборів депутатів, сільських, селищних, міських голів.
20. Найвпливовіші засоби політичної реклами й агітації.
21. Організація і проведення соціологічних досліджень в ході підготовки і проведення виборчих кампаній.
22. Організація управління у виборчих кампаніях.
23. Основи агітації та пропаганди у виборчих кампаніях.
24. Особливості голосування по одному кандидату.
25. Особливості формування іміджу у виборчих кампаніях.
26. Персоналізована пропорційна система.
27. Підбір партійних кандидатів для участі у виборах, їх підготовка.
28. Політичні вибори в політичній практиці сучасної України.
29. Поняття виборів та їх місце в державі.
30. Поняття виборчого права та його принципи.
31. Порядок виготовлення виборчих бюлетенів та їх передачі виборчим комісіям.
32. Порядок складання та уточнення списків виборців в Україні.
33. Пропорційна виборча система. Її переваги та недоліки.
34. Пропорційно-мажоритарна виборча система.
35. Реєстрація обраних депутатів, сільських, селищних, міських голів.
36. Рівень пропорційності виборчих систем, дискримінаційні виборчі системи.
37. Соціальні мережі в Інтернет як засіб передвиборчої агітації.
38. Способи і методи голосування.
39. Способи перешкоджання здійсненню виборчого права.
40. Способи протидії незаконному впливу на виборців.
41. Статус та оплата праці члена виборчої комісії.
42. Стратегія і тактика виборчої кампанії.
43. Територіальна організація виборів в Україні. Виборчі комісії.
44. Технології діагностичних і аналітичних досліджень у виборчих кампаніях.
45. Типи виборів.
46. Фінансування виборчої кампанії. Франдрайзинг.
47. Форми незаконного впливу на виборців.
48. Форми роботи з виборцями.
49. Формування списків виборців.
50. Функції виборів у демократичному суспільстві.
51. Функції виборів у недемократичному суспільстві.
52. Функції працівників виборчого штабу.